

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3125-12>

4. Концептуальна основа контролю аудиторської діяльності в Україні, затверджена рішенням АПУ від 27 вересня 2007 року №182/3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apu.com.ua/files/reestr/1818624331.pdf>.

5. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2007 року: Пер. з англ. О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С.О. Куликов. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2007. – 1172 с.

6. Положення про зобов'язання організацій – членів МФБ 1 «Забезпечення якості» (Statement of membership obligations (SMO) 1 “Quality assurance”) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ifac.org/Members/Downloads/Statements_of_membership_obligations_NOV2006.pdf

7. Положення про зовнішні перевірки систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами відповідно до професійних стандартів, законодавчих і нормативних вимог, затверджене рішенням Аудиторської палати України від 23 квітня 2009 року №201/4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apu.com.ua/files/reestr/1338733872.doc>

8. Рішення АПУ від 25 лютого 2010 року №211/6 «Про затвердження результатів зовнішніх перевірок систем контролю якості, створених аудиторськими фірмами та аудиторами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apu.com.ua/files/ris/1387274715.doc>.

9. Commission Recommendation of 6 May 2008 on external quality assurance for statutory auditors and audit firms auditing public interest entities (notified under document C(2008) 1721 (2008/362EC)) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/lexUriServ.do&uri=OJ:L:2008:120:0020:0024:EN:PDF>.

Надійшла 14.03.2010

УДК 331.25(477)

О. В. БАЧИНСЬКА, О. М. КРАВЧУК
Луцький національний технічний університет

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ У СИСТЕМІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розглянуті і узагальнені актуальні проблеми розвитку пенсійної системи України. Досліджено особливості становлення та функціонування недержавних пенсійних фондів, а також їх інфраструктурних елементів. Визначено роль недержавних пенсійних фондів в економічній та соціальній сферах держави, виявлено проблеми розвитку та наведено основні напрями удосконалення їх діяльності.

The issues of the day of development of the pension system of Ukraine are considered and generalized. The features of becoming and functioning of non-state pension fund are investigational, and also them infrastructural elements. Certainly role of non-state pension fund in the economic and social sphere of the state, found out the problems of development and basic directions of improvement of their activity are resulted.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд, пенсійна реформа, недержавне пенсійне забезпечення, пенсійні активи, пенсійні внески

Вступ

Для України сьогодні пенсійне забезпечення громадян стало надзвичайно важливою соціально-економічною проблемою. Пенсійна система України є неефективною та дорогою – ставки соціальних податків високі, а рівень пенсій низький. І з кожним роком ситуація загострюється: до 2050 р. кількість пенсіонерів в Україні подвоїться, тому перед державою може постати необхідність або збільшити відрахування від фонду оплати праці, або скоротити розмір пенсій. Єдиною альтернативою підвищення зборів до Пенсійного фонду чи зниженню рівня пенсій є впровадження інституту недержавного пенсійного забезпечення (далі НПЗ), провідну роль в якому відіграють недержавні пенсійні фонди (далі НПФ).

З ухваленням Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» в нашій державі спостерігається активізація інтересу громадськості до діяльності НПФ, які залучають кошти від юридичних і фізичних осіб для управління цими коштами з подальшим накопиченням та виплатою громадянам так званої додаткової пенсії.

Значний вклад в розробку питань теорії приватного пенсійного забезпечення, методології його розвитку внесли праці таких науковців, як М. Віннера, Р. Вона, Д. Снелбекера, Є. Ролкера. Відомі науковій громадськості й дослідження у цій сфері таких українських вчених, як Е. Лібанова, В. Бесєдін, В. Яценко, Б. Зайчук, І. Бондар, В. Новиков, О. Ткач, Д. Леонов, А. Федоренко.

Проте невіршеними лишається питання щодо створення сприятливих умов для ефективного розвитку НПФ, оскільки новим законодавством встановлено досить жорсткий режим регулювання їхньої діяльності та актуальною є проблема наближення послуг НПФ до населення України.

Метою статті є з'ясування особливостей діяльності недержавних пенсійних фондів, а також їх інфраструктурних елементів.

Основний розділ

Пенсійний вік визначається у законодавчому порядку. В Україні для жінки він обмежується на рівні 55 років, для чоловіків – 60 років. У свою чергу, такі визначені обмеження дозволяють пенсійним фондам з великим відсотком ймовірності передбачити можливі пенсійні виплати, що дозволяє накопичувати значні суми коштів на тривалі періоди і, відповідно, розкриває широкі можливості щодо інвестування коштів, підтримуючи мінімальну власну ліквідність.

Пенсійні фонди за формою власності можуть бути державними та приватними, що, безумовно, позначається не тільки на джерелах формування коштів, але й на напрямках інвестування [1].

Незадовільний стан пенсійного забезпечення в багатьох країнах, який посилюється погіршенням демографічної ситуації, викликав проведення реформ національних пенсійних систем. У кожній окремій країні реформування відбувалося в умовах певного економічного стану, що відбилося на відповідних особливостях [5].

З прийняттям 9 липня 2003 р. Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» законодавчо врегульовані питання щодо запровадження в Україні трьохрівневої пенсійної системи [6].

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (солідарна система), що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (накопичувальна система пенсійного страхування), що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довірчих пенсій і одноразових виплат громадян.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат. На сьогодні НПФ – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації, функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами [1].

Перш ніж перейти до аналізу особливостей пенсійного страхування, зазначимо що більшість пенсійних систем, що існують в іноземних країнах, можна класифікувати за трьохрівневою моделлю. Класифікація пенсійної системи за трьома рівнем належить Світовому банку. Базовою є п'ятирівнева модель пенсійної системи: О рівень – це «базова», або «соціальна» пенсія; I рівень – державне пенсійне забезпечення; II рівень – професійні або персональні пенсійні плани, що мають обов'язковий характер; III рівень – професійні або персональні пенсійні плани з використанням принципу добровільності; IV і V рівні – страхування за рахунок індивідуальних фінансових та не фінансових активів, різного роду офіційних програм тощо. Широкого розповсюдження отримала базова модель з I, II та III рівнів. Теоретичне обґрунтування класифікацій пенсій за трьома рівнями було запропоновано швейцарськими фахівцями. При використанні країнами означеної системи зміст кожного з рівнів постійно уточнюється [5].

Недержавна пенсійна система відіграє надзвичайно важливу роль у пенсійному забезпеченні населення. Вона є безпечним, а у більшості випадків і пільговим, засобом забезпечення гідного рівня життя після виходу на пенсію. Інша, не менш важлива функція недержавної пенсійної системи, полягає у тому, що являє собою джерело довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни. У таких країнах, як Великобританія, Нідерланди, Швейцарія обсяг інвестицій з недержавної пенсійної системи перевищує половину ВВП [6].

Є істотна різниця між внескам громадян до державного пенсійного фонду і НПФ:

1. Внески у державний пенсійний фонд, на відміну від НПФ, не повною мірою зараховуються на особистий рахунок, а частково йдуть на виплату пенсій пенсіонерам.

2. Частка пенсійного забезпечення, що виплачується державою, більше залежить від економічної кон'юнктури на момент виплат, а також не застрахована від змін в законодавстві, пов'язаних, наприклад, зі зміною терміну досягнення пенсійного віку, тощо.

3. НПФ мають набагато ширші можливості примножити накопичення. Зауважимо, що й ризики при цьому теж вищі, але правильно налагоджений контроль за діяльністю таких установ дає змогу їх знизити.

4. Внески громадян до НПФ можна розглядати як активи, що належать конкретній людині. Тобто відбувається капіталізація внесків, що, звичайно, психологічно впливає на економічну поведінку людини, яка усвідомлює, що має певні накопичення у пенсійній програмі і може покладатися на власні сили, не очікуючи і не вимагаючи від держави соціальних гарантій, пов'язаних із пенсійним забезпеченням. Психологічно вкладники не розглядають внески в НПФ як додаткове податкове навантаження.

5. Вкладники НПФ за певних умов мають альтернативу перевести свої накопичення в інший пенсійний фонд. Очевидно, що свобода вибору та конкуренція тільки позитивно впливатимуть на ринок пенсійних накопичень [7].

НПФ існували й до ухвалення Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», проте реально за станом на початок 2004 р. працювало лише 22 НПФ, які в сумі залучали близько 16 млн. грн.

заощаджень населення [2].

Станом на 30.09.09 до Державного реєстру фінансових установ було внесено інформацію про 109 НПФ та 48 адміністраторів НПФ. Протягом 9 місяців 2009 року кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів зросла на 2,7% та склала 495,7 тис. осіб. Разом із зростанням кількості учасників НПФ зростають і обсяги сплачених пенсійних внесків. Так, станом на 30.09.09 всіма вкладниками недержавних пенсійних фондів було сплачено 710,1 млн.грн. пенсійних внесків, що на 21,8% більше, ніж на кінець 2008 року. Загальний обсяг пенсійних активів, сформованих пенсійними фондами протягом трьох кварталів 2009 року, зріс на 30,5% та склав 799,1 млн. грн.

За результатами трьох кварталів 2009 року переважними напрямками інвестування пенсійних активів є депозити в банках (48,3% інвестованих активів), облігації підприємств-резидентів України (19%) та акції українських емітентів (8,7%), а також цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (8,7%) [9].

Головними причинами повільного розвитку НПФ є: низькі доходи; нерозвиненість фондового ринку – брак фінансових інструментів, які гарантували б компенсацію інфляційних процесів, та відсутність реальних інструментів реінвестування пенсійних активів у розвиток підприємств-вкладників; відсутність досвіду практичної роботи – недостатня кількість кваліфікованих кадрів; недостатній професійний і функціональний рівень у роботі НПФ представників супутніх професій; низька поінформованість населення та потенційних підприємств-вкладників про можливості та переваги пенсійної реформи, незнання принципів і цілей діяльності фондів; стереотипи недовіри; складне і дороге програмне забезпечення для обслуговування клієнтів НПФ [2].

Поряд з прямими чинниками впливу НПФ на економіку через приплив або відплив інвестиційних ресурсів слід розглядати й опосередкований ефект, який досягається через соціальні чинники добробуту держави. Виміряти такий (як і будь-який опосередкований вплив) досить важко. Такі розрахунки можуть бути корисними, оскільки при прийнятті будь-яких регулятивних рішень щодо НПФ наслідки мають довгостроковий характер і безпосередньо пов'язані з добробутом громадян [7].

Засновниками НПФ можуть бути юридичні та фізичні особи. Відповідно виділяють три види НПФ – відкритий, корпоративний і професійний. Якщо розглядати їх відмінність за засновниками, вкладниками та учасниками, то можна прийти до висновку, що найбільш незахищеними є учасники корпоративного фонду, оскільки функціонування фонду залежить від існування засновника юридичної особи. Проте існування індивідуального пенсійного рахунку захищає власників пенсійних вкладів. Але якщо фізичні особи втрачають участь в корпоративному фонді, вони повинні повідомити адміністратора фонду протягом трьох місяців з дня отримання інформації про вибуття про перехід до нового пенсійного фонду, страхової компанії чи банку.

Таким чином, роботодавці є активними суб'єктами системи пенсійного забезпечення, де їм надано право бути і засновниками будь-якого виду недержавного пенсійного фонду. Так, роботодавці можуть заснувати один професійний або один корпоративний фонд і одночасно мають можливість бути засновниками декількох відкритих фондів. Це свідчить про те, що держава в особі державних установ законодавчо закріпила за законодавцем роль лідера у пенсійному забезпеченні населення, взявши на себе контроль за цим процесом [1].

Якщо розглядати інфраструктуру НПФ, то можна виділити таких суб'єктів, як актуарії, адміністратори, компанії з управління активами (КУА), зберігачі активів (комерційні банки), страхові компанії, консультанти та радники з інвестиційних питань, аудиторі та органи державного нагляду та контролю. Створення такої розгалуженої мережі інститутів, які займаються обслуговуванням НПФ, пов'язане з тим, щоб створити ефективну систему гарантії захисту учасників НПЗ, яка складається з таких елементів:

1. Надання ліцензії адміністраторам фондів, компанії з управління активами і банкам-зберігачам здійснюється задля державного контролю професійності цих суб'єктів ще до початку їх роботи з вкладниками громадян. А механізм анулювання ліцензій дає можливість державним органам оперативно реагувати у випадку порушення правил роботи.

2. Чіткий розподіл активів пенсійного фонду від активів інших учасників недержавного пенсійного забезпечення дозволяє уникати використання активів на непередбачені законодавством цілі у процесі управління ними та збереження пенсійних вкладів при банкрутстві або ліквідації будь-якого учасника системи НПЗ.

3. Розподіл функцій, повноважень і відповідальності з управління активами, адміністрування і зберігання активів між різними суб'єктами. Розподіл між декількома суб'єктами, надання їм повноважень взаємного контролю дозволяє максимально знизити ризик їх змови [1].

Контрольні функції щодо напрямів, об'єктів та ефективності інвестування коштів недержавних пенсійних фондів відповідно до своєї компетенції здійснюють Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР), Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (ДКРРПУ), Національний банк України (НБУ).

Одним з інструментів державного контролю в системі недержавних пенсійних фондів, який

спрямований на попередження зловживань або порушення в інвестиційній діяльності цих фондів, є поточний (оперативний) та попередній (превентивний) контроль, який здійснює банк-зберігач за відповідністю інвестиційних операцій вимогам і нормативам інвестування, встановленим законодавством та інвестиційною декларацією пенсійного фонду. Без установлення такої відповідності банк не вправі перераховувати кошти в оплату тих чи інших активів, що набуваються за рахунок НПФ. Адміністратор фонду разом із банком-зберігачем здійснюють регулярний підрахунок чистої вартості активів фонду [4].

Через встановлення в пенсійному законодавстві заборони на інвестування пенсійних активів у фінансові інструменти, що не мають ринкової вартості та ліквідності, мінімізуються можливості компанії з управління активами щодо маніпулювання цінами.

З метою забезпечення контролю за результатами діяльності та підтвердження достовірності і правильності відображення даних бухгалтерського, фінансового та податкового обліку і звітності необхідно щорічно проводити планові аудиторські перевірки діяльності пенсійних фондів, адміністраторів, КУА, зберігачів, що надають послуги у сфері НПЗ.

При поданні річної звітності ДКРРФПУ та ДКЦПФР адміністратор і компанія з управління активами обов'язково додають до зазначеної звітності копію аудиторського висновку встановленого зразка.

Особливе місце в системі державного регулювання НПФ займає регулювання їх інвестиційної діяльності, насамперед, – контроль складу інвестиційного портфеля цих фондів [4].

Регулювання структури портфеля інвестицій пенсійних фондів має на меті зниження ризиковості капіталовкладень і унеможливлення значних розбіжностей у результаті їхньої діяльності. З другого боку, такі обмеження, хоч і дають змогу уникнути надмірного зосередження ризику, можуть перешкоджати досягненню бажаного ступеня диверсифікації інвестиційного портфеля [8].

За законодавством визначені такі обмеження інвестування коштів НПФ [1] (табл. 1).

Таблиця 1

Обмеження діяльності у сфері управління пенсійними активами

Активи	Нормативи інвестування
Кошти на банківських депозитних рахунках та ощадних сертифікатах банків	<40%, при цьому <10% у зобов'язаннях одного банку
Цінні папери одного емітента	<5% (крім цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано КМУ)
Цінні папери, доходи за якими гарантовано КМУ	<50%
Цінні папери, доходи за якими гарантовано Радою міністрів республіки Крим, та облігації місцевих позик	<20%
Облігації резидентів України	<10%
Акції українських емітентів	<40%
Цінні папери іноземних емітентів	<20%
Іпотечні цінні папери, визначені законодавством України	<40%
Об'єкти нерухомості (земля, будівлі)	<10%
Банківські метали	<10%
Інші активи, не заборонені законодавством України	<5%
Похідні цінні папери	Заборонено інвестування
Векселі	

Можна виділити 3 основних види портфелів: агресивний, зважений (компромісний), консервативний.

Агресивний портфель пенсійного фонду може складатися з 40% акцій українських підприємств (дохідність інвестування 50% річних), 40% облігацій українських підприємств (дохідність інвестування – 21% річних) і 20% коштів, розміщених на депозитних банківських рахунках (дохідність розміщення – 19%). При такому розподілі активів в портфелі його загальна дохідність становить 32,2% річних. Тобто такий портфель має максимальний рівень дохідності і ризиковості, оскільки в його склад введений в максимально дозволеним розмірі найризикованіший актив – акції українських компаній.

Консервативний інвестиційний портфель пенсійного фонду повинен складатися з найменш ризикових видів активів: 50% – в цінних паперах, доходи за якими гарантовано КМУ з дохідністю в 11% річних, 20% – в цінних паперах, доходи за якими гарантовано Радою міністрів республіки Крим, та облігаціях місцевих позик з дохідністю 14% річних, 30% розміщується на депозитних банківських рахунках (дохідність розміщення – 19%). Такий інвестиційний портфель має загальну дохідність в 14% річних, мінімально можливу зі всіх інвестиційних портфелів, і найменший рівень ризику.

Зважений інвестиційний портфель пенсійного фонду за своїм складом є проміжним стосовно агресивного чи консервативного портфелів [1].

Активний розвиток НПФ має такі позитивні наслідки для української економіки:

1) можливість економічно успішних сьогодні громадян забезпечити собі адекватний рівень життя

після припинення трудової діяльності;

2) поліпшення рівня життя пенсіонерів у майбутньому повинно дати важливий ефект політичної стабілізації, адже за економічної забезпеченості однієї з найбільш занепокоєної частини електорату, якою нині є пенсіонери, стане менше підстав для політичних спекуляцій за допомогою популістських методів, спрямованих на обіцянки постійного підвищення державних пенсій в будь-яких розмірах;

3) у країнах, що досягли значного економічного розвитку, НПФ є чи найбільшими інституціональними інвесторами на фондовому ринку;

4) внаслідок певних обмежень щодо диверсифікації інвестиційного портфеля НПФ, як правило, будучи інвестором із значними фінансовими активами, все ж таки найчастіше є міноритаріями, тобто не мають особливої змоги впливати на управління підприємством. Отже, як інвестор із великим потенціалом НПФ найчастіше не є ініціатором «агресивної» поведінки на ринку корпоративних прав, а виступає порівняно нейтральним інвестором, який зацікавлений лише у стабільності емітента та зростанні курсової вартості цінних паперів [7].

Висновки

У процесі розбудови системи НПЗ в Україні доцільно враховувати такі пропозиції:

1. З метою підтримання подальшого накопичення активів вітчизняними НПФ варто сприяти пошуків залученню активів від фізичних осіб шляхом розробки механізмів захисту прав споживачів фінансових послуг.

2. З метою забезпечення ліквідними інвестиційними інструментами НПФ в умовах недостатнього розвитку фондового ринку державою можуть бути розроблені цільові довгострокові програми, на які залучатимуться кошти цих фондів, під які випускатиметься певний цінний папір, а разом з ним і опціон на його продаж. Отже, дохідність цінного папера буде пов'язано з дохідністю проекту, під який залучаються кошти. У той же час опціон дає право реалізувати за певну визначену суму цей цінний папір у будь-який час.

3. З метою залучення фінансових активів НПФ інших країн варто сприяти розробці механізмів поглиблення захисту прав іноземних інвесторів, під час вирішення комерційних спорів.

4. З метою лібералізації пенсійної системи країни та загального розвитку системи НПЗ необхідно надати можливість суб'єктам, які вимушені перераховувати встановлені суми платежів до Пенсійного фонду України, направляти частку цих коштів до НПФ, але за згодою фізичної особи, заробітна плата якої є базою такого оподаткування тощо.

Виходячи з викладеного, можна дійти таких висновків та узагальнень: по-перше, недержавна пенсійна система відіграє надзвичайно важливу роль у пенсійному забезпеченні населення, вона є засобом гарантування гідного рівня життя після виходу на пенсію; по-друге, кошти НПФ є джерелом довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни; по-третє, для запровадження та належного функціонування накопичувальних рівнів пенсійної системи в Україні потрібно забезпечити формування і розвиток відповідної законодавчої та нормативно-правової бази, стимулювання вкладників для участі в системі накопичувального пенсійного забезпечення, сформувати додаткові механізми захисту пенсійних накопичень з метою захисту прав та інтересів вкладників й учасників, створити систему надійного інвестування пенсійних коштів, запровадити порядок складання звітності НПФ з метою забезпечення прозорості їхньої діяльності, створити систему моніторингу та аналізу діяльності суб'єктів системи накопичувального пенсійного забезпечення, а також роботи з громадськістю щодо надання інформації про реформування у сфері НПЗ та сформувати позитивний імідж діяльності цих небанківських фінансових установ.

Література

1. Версаль Н.І. Недержавні пенсійні фонди: становлення та перспективи розвитку в Україні / Н.І. Версаль, Ю.М. Мороз // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 9. – С. 132-139.
2. Ганаковська Д. Перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні / Д. Ганаковська // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С. 207-212.
3. Ємець В. Роль недержавних пенсійних фондів у забезпеченні економічного розвитку країни: світовий досвід та українські реалії / В. Ємець // Економіст. – 2006. – № 11. – С. 37-39.
4. Максимчук О.С. Проблеми і перспективи розвитку системи недержавних пенсійних фондів в Україні / О.С. Максимчук // Статистика України. – 2004. – № 1. – С. 38-41.
5. Малий Р.І. Діяльність недержавних пенсійних фондів (зарубіжний досвід) / Р.І. Максимчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 8. – С. 68-70.
6. Момотюк Л.Є. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення / Л.Є. Момотюк // Фінанси України. – 2006. – № 6. – С. 71-77.
7. Свердел М.О. Вплив недержавних пенсійних фондів на соціально-економічну систему / М.О. Свердел // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 50-53.
8. Смоляр Ю.О. Особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів: зарубіжний

досвід і вітчизняна практика / Ю.С. Смоляр, Г.М. Терещенко // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 43-51.

9. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України за 9 місяців 2009 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/732.html>

Надійшла 14.03.2010

УДК 330.131.7:336.743

Н. В. МОНАСТИРНА

Полтавський університет споживчої кооперації України

ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ В ГЛОБАЛЬНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розглянуті і узагальнені теоретичні положення щодо проблем формування валютного курсу в сучасних умовах світової глобалізації, уточнено сутність категорії «валютний курс», визначено основні закономірності формування валютних курсів, уточнено класифікації факторів впливу на формування курсу грошової одиниці

Theoretical bases on problems of currency rate formation in condition of world globalization are considered and systemized, the contents of category "currency" is detailed, the main dynamic laws of currency rate formation are determined, the classification of factors that influence on currency rate is detailed.

Ключові слова: валюта, валютний курс, динаміка валютного курсу, паритет купівельної спроможності, фактори впливу на валютний курс.

Вступ. Триваючі глобалізаційні тенденції повинні забезпечуватися та підтримуватися світовою грошовою і валютною системою, яка б забезпечувала платежі для виконання угод, стійку одиницю вартості та стандарти платежів, адже економічні операції між учасниками міжнародних відносин неможливі без обміну однієї національної валюти на іншу. У глобалізованому світі валютні ринки є найважливішими компонентами світової грошової системи і одночасно фактором, який впливає (позитивно чи негативно) на макроекономічне середовище країн. А головним інструментом валютних ринків виступає валютний курс. Зазначені аспекти набувають все більшого значення і для України. Рух міжнародних фінансових ресурсів впливає на стан вітчизняного фінансового та фондового ринків, обсяги і динаміку зовнішньої торгівлі та на всю економіку країни в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато авторів дають майже схожі визначення валютного курсу, а саме, на їх думку, валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях інших країн [1–4]. Деякі вужчими є визначення валютного курсу, як ціни одиниці іноземної валюти, вираженої в одиницях національної валюти [9; 10]. Деякі автори визначають валютний курс як співвідношення обміну між національною та іноземною валютами [5], або просто між двома валютами [8]. Інші автори під валютним курсом розуміють пропорцію, в якій обмінюється валюта однієї країни на валюту іншої країни [10]. Аналіз існуючих визначень валютного курсу дає змогу зробити висновок про те, що нині не існує єдиного універсального поняття цього терміну. У зв'язку з автор пропонує наступне визначення валютного курсу: “Валютний курс – це синтезуюча економічна категорія, яка виражає пропорцію, в якій валюта однієї країни обмінюється на валюту іншої країни, і яка є показником найважливіших тенденцій економічного розвитку країн в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків та інтернаціоналізації потоків капіталу”. Дане визначення відображає той факт, що валютний курс виступає показником розвитку національної економіки та світової зокрема.

Історично гроші мали золоту основу, а співвідношення обміну між національними валютами визначалося золотим паритетом, який характеризувався вмістом золота у кожній такій валюті. Коливання валютного курсу навколо паритету були обмежені “золотими точками”, при досягненні яких ставали вигідними розрахунки у золоті. Але з часом золото було виведено із внутрішнього обігу (в 30-х рр. ХХ ст.), а згодом скасовано і самий “золотий стандарт” (у 70-х рр.), таким чином зник і сам золотий паритет, як основа валютних курсів. Цікавим і, одночасно, маловідомим широкому загалу є той факт, що з початку 30-х і до початку 70-х рр. ХХ ст. громадяни США не мали права використовувати чи зберігати золото у вигляді банківських зливків на території своєї держави (за це передбачалось кримінальне покарання у вигляді тривалого ув'язнення). Наявні банківські метали їм пропонувалося здати до 1935 р. за зниженою вартістю, по суті, на конфіскаційній основі. Після відміни золотого стандарту у якості основи валютних курсів найчастіше стало використовуватись поняття “паритету купівельної спроможності (сили)” (ПКС), який передбачав визначення валютного курсу на основі реальної купівельної спроможності валют, а найбільш розповсюдженою валютою у світі став долар США. На наш погляд, саме від стабільності долара, від того, наскільки США дотримується дисципліни в процесі доларової залежить можливість нейтралізації світових кризових явищ.

Важливим різновидом поняття валютного курсу є паритет купівельної спроможності або сили (ПКС). Згідно теорії ПКС валютні курси встановлюються в залежності від кількості благ, яку можна